

YTTRANDEFRIHETEN IDAG

Joy Hyvärinen

pen
FINLAND

Yttrandefriheten idag

Joy Hyvärinen

Författaren är tacksam för stödet från Eugène, Elisabeth och Birgit Nygréns stiftelse, Finlands facklitterära författare rf och Stiftelsen Finlandssvensk Bokkultur, som bidrog till att möjliggöra arbetet på denna text.

Författaren är tacksam för kommentarerna på texten från Sabine Forsblom och Peter Mickwitz.

Åsikterna i denna text är författarens egna och representerar inte nödvändigtvis PEN Finlands åsikter.

06/2022

Finlands PEN är en yttrandefrihetsförening för författare som grundats år 1928. Den är en del av PEN International som verkar i 100 länder. Enligt sin charter strävar PEN till att främja yttrandefrihet inom litteratur och konst överallt i världen.

Detta verk är licensierat enligt Creative Commons Erkännande-Ickekommersiell-IngaBearbetningar 4.0 Internationell licens. För att se en kopia av licensen, besök <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.sv>

Innehåll

Negativa samhällsdebatter	6
Yttrandefrihet: Gränser och frågor	7
Yttrandefriheten i samhällsdebatten	7
Yttrandefriheten i Finlands grundlag	8
Yttrandefrihet: personer med funktionsnedsättning, barn och äldre	9
Inskränkningar av yttrandefriheten	10
Hädelse (blasfemi) i Finlands strafflag	10
Yttrandefrihet som en internationell mänsklig rättighet	11
Europeiska människorättskonventionen.....	12
Europadomstolen: Kränkande, chockerande och störande yttranden	13
Pressfrihet.....	13
Konstnärlig yttrandefrihet.....	14
Akademisk yttrandefrihet	15
Hatretorik.....	16
Yttrandefrihet på internet: En ny värld med nya gränser	18
Nya möjligheter och nya utmaningar.....	18
Internetjättar och andra aktörer.....	19
Moderering av användarnas innehåll.....	20
Automatiska modereringssystem och många felaktiga beslut.....	21
Metas tillsynsråd.....	22
Material som innehåller sexuella övergrepp mot barn och terroristmaterial.....	22
Hat på internet, sociala medier och meddelandeappar.....	23
Facebook och rohingyafolket i Myanmar	24
Missinformation, desinformation och konspirationsteorier	25
Adtech: Affärsmodellen som driver hur internet och sociala medier fungerar	26
EU:s nya lagar: Lagen om digitala tjänster och lagen om digitala marknader	27
Internetjättarnas ansvar	28
Slutord	28
Källor och mera information	29

Negativa samhällsdebatter

Det negativa tonfallet i många offentliga diskussioner har väckt oro i Finland under de senaste åren. Frågor om yttrandefrihetens gränser är ofta framme i dessa diskussioner.

Samhället utvecklas och förändras hela tiden och det samma gäller gränserna för yttrandefriheten. Med tiden förändras uppfattningarna i samhället om vad som är acceptabelt, vilket gör att gränserna för yttrandefriheten också flyttar på sig.

Därför är det viktigt att ha en kontinuerlig och aktiv samhällsdebatt om yttrandefrihetens gränser. Men debatten borde vara konstruktiv, vilket ofta inte är fallet. Istället präglas diskussionerna om yttrandefrihet av arga uttalanden och beskyllningar.

Ett av initiativen som försöker motverka det negativa tonfallet i många diskussioner är YLE:s *Hyvin sanottu-Bra sagt*-projekt som pågår åren 2021 – 2026 och som siktar på att stärka de bästa sidorna av den finländska diskussionskulturen. Innan projektet lanserades lät YLE göra en undersökning enligt vilken en fjärdedel av dem som svarade upplevde att de inte vågar uttrycka sin åsikt på grund av rädsla för andras reaktioner.

Det behövs många initiativ och åtgärder för att förbättra tonen i samhällsdiskussionerna och för att skydda yttrandefriheten, som är en väsentlig rättighet i ett demokratiskt samhälle.

Politiker och andra makthavare bär ett större ansvar än andra för hur de använder sin yttrandefrihet. Deras agerande påverkar tonfallet i de offentliga debatterna och väljarna kan se dem som exempel för sitt eget beteende.

Samtidigt skall man komma ihåg att samhällsdebatterna om yttrandefriheten tillhör alla, inte bara politiker och andra makthavare, och det är inte bara politikerna och makthavarna som skall bestämma tonen för samhällsdebatterna eller definiera ramarna för dem. Alla har rätt att bidra: Det är det som är idén med yttrandefrihet.

Yttrandefrihet: Gränser och frågor

Yttrandefriheten i samhällsdebatten

Yttrandefrihetsfrågor är oftast framme i offentliga diskussioner i kontroversiella sammanhang, till exempel i samband med provocerande uttalanden av politiker, diskussioner om religion eller utmanande kulturdebatter. Det är förståeligt att det oftast är de uppseendeväckande, extrema fallen som får uppmärksamhet i offentliga diskussioner och i medierna.

Men yttrandefriheten tillhör alla, också dem som inte syns och hörs i de offentliga debatterna. Yttrandefrihet är en grundläggande rättighet för var och en, inklusive personer som av någon anledning kan ha svårt att göra sig hörda i samhället.

Frågor om yttrandefrihet väcker ofta starka känslor och skapar hektiska debatter. Det finns många missförstånd om yttrandefriheten och många vill också tolka rätten till yttrandefrihet just som det passar dem.

Yttrandefriheten är en av de viktigaste demokratiska rättigheterna, eftersom man inte kan delta i samhället på ett meningsfullt sätt utan yttrandefrihet.

Om man vill försvara yttrandefriheten så ska man vara redo att försvara allas rätt till yttrandefrihet – inte bara yttrandefriheten för dem som har samma åsikt som man själv, eller en åsikt som man kan acceptera. Man ska kunna försvara yttrandefriheten också för dem som har åsikter som man tycker att är motbjudande, felaktiga eller chockerande.

Men yttrandefriheten har gränser. Yttrandefriheten tillåter inte att man kränker andra viktiga rättigheter. Till exempel hets mot folkgrupp, spridande av information som kränker privatlivet och ärekränkning är brott enligt Finlands strafflag.

Ibland är gränserna för yttrandefriheten mycket tydliga, som när det är uppenbart att någon har begått ett brott. I andra situationer kan det vara svårt att hitta rätt balans när man måste väga yttrandefriheten mot andra rättigheter och bedöma vad som skall ha mera vikt i ett visst sammanhang. Situationerna kan vara mycket komplicerade och ibland finns det inget perfekt svar.

Yttrandefriheten har många dimensioner. I yttrandefriheten ingår som en grundläggande del rätten att få ta emot information, till exempel andras åsikter. I yttrandefriheten ingår också pressfrihet, konstnärlig yttrandefrihet, akademisk yttrandefrihet och yttrandefrihet på internet.

Yttrandefriheten kanske märks minst när den är starkast - när journalister fritt kan kritisera makthavare, när konstnärer kan utmana gränserna för god ton med sina verk och när forskare och studenter fritt kan debattera kontroversiella frågor.

Yttrandefriheten i Finlands grundlag

Grundlagen, som fastslår att Finland är en demokrati, innehåller våra grundläggande fri- och rättigheter. Grundlagen bekräftar att:

”Var och en har yttrandefrihet. Till yttrandefriheten hör rätten att framföra, sprida och ta emot information, åsikter och andra meddelanden utan att någon i förväg hindrar detta.” (12 §)

Yttrandefriheten har alltså två sidor, rätten att uttrycka sig och rätten att ta emot information, åsikter och andra meddelanden.

I grundlagen ingår andra viktiga rättigheter som har nära samband med yttrandefriheten. Till exempel mötesfriheten (13 §) innebär att man har rätt att delta i demonstrationer för att uttrycka sin åsikt. I religions- och samvetsfriheten (11 §) ingår rätten att ge uttryck för sin övertygelse.

Det är också viktigt att kunna uttrycka sig på sitt eget språk och genom sin egen kultur. Enligt grundlagen är Finlands nationalspråk finska och svenska, och samerna, romerna och andra grupper har rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur (17 §).

I Finland talas tre samiska språk: nordsamiska, enaresamiska och skoltsamiska. Romani, teckenspråk och karelska har också talats länge i Finland. Nya invandrare har berikat mångfalden av språk som talas i Finland med till exempel ryska, estniska, arabiska, somali och engelska.

När man bedömer var yttrandefrihetens gränser går, måste man beakta andra grundläggande fri- och rättigheter, till exempel jämlikhet. Enligt grundlagen är alla lika inför lagen och:

”Ingen får utan godtagbart skäl särbehandlas på grund av kön, ålder, ursprung, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd eller handikapp eller av någon annan orsak som gäller hans eller hennes person.” (6 §)

Yttrandefrihet: personer med funktionsnedsättning, barn och äldre

Om man försvarar yttrandefriheten som en demokratisk rättighet är det viktigt att försöka lyfta fram allas röster. Frågor om hur rätten till yttrandefrihet förverkligas för personer som har funktionsnedsättning, för barn och för äldre är sällan framme i medierna eller offentliga diskussioner.

Grundlagen kräver att:

”Rättigheterna för dem som använder teckenspråk samt dem som på grund av handikapp behöver tolknings- och översättningshjälp skall tryggas genom lag. (17 §)

Lagen om tolkningstjänst för handikappade personer har som syfte att främja möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att fungera som jämbördiga medlemmar av samhället. Den är viktig för att rätten till yttrandefrihet skall kunna förverkligas för personer med funktionsnedsättning.

Finland har anslutit sig till FN:s internationella konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Enligt konventionen skall stater vidta åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning kan utöva sin yttrandefrihet och åsiktsfrihet, inklusive friheten att söka, ta emot och sprida uppgifter och idéer, på lika villkor som andra. Personer med funktionsnedsättning skall bland annat kunna få information som är avsedd för allmänheten i tillgängligt format, och teknologi anpassad för olika funktionshinder. Stater som anslutit sig till konventionen skall också till exempel underlätta användningen av bland annat teckenspråk och punktskrift i offentliga sammanhang.

Det är inte bara vuxna som har rätt till yttrandefrihet. Enligt grundlagen skall barn bemötas som jämlika individer och de skall ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva (6 §). Finland har anslutit sig till barnrättskonventionen, som är ett internationellt människorättsavtal. Enligt barnrättskonventionen ska barn ha rätt till yttrandefrihet. Konventionen tillåter vissa begränsningar (se konventionens artikel 13).

Ändå konstaterade Finlands första nationella barnstrategi år 2021 att barn för närvarande görs delaktiga endast sporadiskt. Barn hörs bara ibland och det sker inte i allt beslutsfattande som gäller dem. Barnstrategin konstaterade också att en del barn förbises gång på gång och inte får sina röster hörda.

Äldre personer kan ha mycket olika behov som kan påverka deras möjligheter att förverkliga sin rätt till yttrandefrihet, inklusive rätten att ta emot information. Till exempel tillgängligheten av information på internet kan vara en viktig faktor.

Inskränkningar av yttrandefriheten

Yttrandefriheten är inte obegränsad, men det är viktigt att begränsningarna görs i enlighet med internationella människorättsnormer.

Finlands strafflag drar en viktig gräns för yttrandefriheten i bestämmelsen om hets mot folkgrupp:

”Den som för allmänheten tillgängliggör eller annars bland allmänheten sprider eller för allmänheten tillhandahåller information, åsikter eller andra meddelanden där en grupp hotas, förtalas eller smädas på grund av ras, hudfärg, härstamning, nationellt eller etniskt ursprung, religion eller övertygelse, sexuell läggning eller funktionsnedsättning eller på grunder som är jämförbara med de nämnda grunderna, ska för hets mot folkgrupp dömas till böter eller fängelse i högst två år.”

(11 kap. 10 §)

Andra godtagbara inskränkningar av rätten till yttrandefrihet utgörs till exempel av strafflagens bestämmelser om ärekränkning, brott mot kommunikationsfrid och förbud mot spridande av information som kränker privatlivet.

Hädelse (blasfemi) i Finlands strafflag

Enligt strafflagen kan man dömas till böter eller fängelse i högst sex månader för brott mot trosfrid.

I brott mot trosfrid ingår att någon ”offentligt hädar Gud eller i kränkande syfte offentligen smädar eller skymfar något som annars hålls heligt inom en kyrka eller ett trossamfund” (17 kap. 10 §).

Många experter och internationella organisationer anser att kriminaliseringen av hädelse, som ibland också kallas blasfemi, inte är en godtagbar begränsning av rätten till yttrandefrihet. Kritik av religioner borde vara tillåten.

Många länder har avskaffat sina gamla lagar om hädelse. Att hädelse fortfarande är kriminaliserat i Finland är ett dåligt exempel för andra länder vars lagstiftning fortfarande behåller hädelse med mycket stränga straff - till och med dödsstraff.

Yttrandefrihet som en internationell mänsklig rättighet

I många länder – till exempel Kina, Ryssland och Förenade Arabemiraten – är yttrandefriheten mycket begränsad. USA är känt för att dess konstitution ger ett mycket starkt skydd för yttrandefriheten i det första tillägget (*First Amendment*). Å andra sidan undergrävde den tidigare presidenten Donald Trump mediernas ställning genom upprepade anklagelser mot journalister och medier som kritiserat honom.

Yttrandefriheten är en internationell mänsklig rättighet, fast många länder inte respekterar rätten som de borde. Internationellt samarbete är viktigt. I det ingår att stöda dem som försvarar rätten till yttrandefrihet i länder där den är mycket begränsad, till exempel civilsamhällsorganisationer och journalisters fackförbund, som ofta arbetar under mycket svåra omständigheter.

I internationellt samarbete ingår arbetet som mellanstatliga organisationer, som till exempel FN, Europarådet och Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) gör. Organisationerna utvecklar internationella regler, rekommendationer och handlingsprogram och granskar rapporter om tillståndet i olika länder. Civilsamhällsorganisationer samarbetar också mycket internationellt, och nationella och lokala organisationer gör mycket betydelsefullt arbete, som ofta kan innebära stora personliga risker i länder som inte respekterar yttrandefrihet och andra mänskliga rättigheter.

Olika länder tolkar internationella människorättsavtal på mycket olika sätt och tillämpar dem ofta bristfälligt. Ibland ansluter sig länder till avtal men reserverar sig mot vissa artiklar, som då inte gäller för dem. De flesta länderna i världen har ändå anslutit sig till de viktigaste internationella avtalen om mänskliga rättigheter.

Yttrandefrihet ingick redan i FN:s Allmänna förklaring om mänskliga rättigheter som antogs år 1948.

Rätten till yttrandefrihet ingår också i den viktiga internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, en FN-konvention som trädde ikraft 1976. Finland har anslutit sig till konventionen.

Enligt den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter har var och en rätt till yttrandefrihet. I rätten ingår frihet att oberoende av territoriella gränser söka, ta emot och sprida uppgifter och idéer av alla slag, i tal, i skrift och i tryck, i konstnärlig form eller genom annat valfritt uttrycksmedel.

Enligt konventionen medför yttrandefrihet också skyldigheter och ansvar, så vissa inskränkningar är tillåtna. Inskränkningarna av yttrandefriheten måste vara baserade på lag och vara nödvändiga för att respektera andra människors rättigheter eller anseende, för att skydda den nationella säkerheten, den allmänna ordningen, folkhälsan eller sedligheten (se konventionens artikel 19).

Enligt den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter skall stater också genom lag förbjuda vissa former av yttranden, till exempel främjande av rashat som innebär uppvigling till diskriminering, fiendskap eller våld.

Som nämnt ingår yttrandefrihet också till exempel i den internationella barnrättskonventionen och FN:s internationella konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Europeiska människorättskonventionen

Den europeiska människorättskonventionen och den europeiska människorättsdomstolen (Europadomstolen) spelar en särskilt viktig roll när det gäller rätten till yttrandefrihet och hur yttrandefrihetens gränser definieras.

Den europeiska människorättskonventionen och Europadomstolen har inte skapats av EU, och fanns redan innan EU kom till. Staterna som anslutit sig till den europeiska människorättskonventionen bildar Europarådet (*Council of Europe*).

Alla EU:s medlemsstater ingår bland de 46 länder som har förbundit sig till människorättskonventionen. Övriga stater som anslutit sig är bland annat Azerbajdzjan, Norge och Turkiet. Ryssland uteslöts efter att ha anfällt Ukraina år 2022.

Den europeiska människorättskonventionens artikel om yttrandefrihet (artikel 10) citeras ofta. Den lyder:

1. Var och en har rätt till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar åsiktsfrihet samt frihet att ta emot och sprida uppgifter och tankar utan offentlig myndighets inblandning och oberoende av territoriella gränser. Denna artikel hindrar inte en stat att kräva tillstånd för radio-, televisions- eller biografföretag.
2. Eftersom utövandet av de nämnda friheterna medför ansvar och skyldigheter, får det underkastas sådana formföreskrifter, villkor, inskränkningar eller straffpåföljder som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den nationella säkerheten, den territoriella integriteten eller den allmänna säkerheten, till förebyggande av oordning eller brott, till skydd för hälsa eller moral, till skydd för annans goda namn och rykte eller rättigheter, för att förhindra att förtroliga underrättelser sprids eller för att upprätthålla domstolarnas auktoritet och opartiskhet.

Europadomstolen övervakar att staterna som anslutit sig inte bryter mot människorättskonventionen. Enskilda personer och till exempel företag kan klaga till Europadomstolen om en rättighet som garanteras av

människorättskonventionen har blivit kränkt. Först måste den som klagat uttömma alla processer på nationell nivå.

Europadomstolen: Kränkande, chockerande och störande yttranden

Ett rättsfall från Europadomstolen som ofta citeras när man diskuterar gränserna för yttrandefrihet är *Handyside mot Förenade kungariket (Storbritannien och Nordirland)* från år 1976.

Fallet handlade om en bok med sexualinformation avsedd för unga, som förläggaren Richard Handyside ville ge ut. Handyside blev dömd i Storbritannien enligt en lag om obscena publikationer och klagade till Europadomstolen. Handyside vann inte sitt fall, men domstolens uttalande om yttrandefrihetens gränser i fallet har haft mycket stor effekt genom åren.

I fallet *Handyside* konstaterade Europadomstolen att yttrandefrihet inte bara gäller yttranden som mottas positivt eller som kan anses vara harmlösa eller likgiltiga. Enligt domstolen skyddar rätten till yttrandefrihet också yttranden och uttryck som kränker, chockerar eller stör staten eller någon del av befolkningen. I sitt beslut underströk domstolen hur viktig rätten till yttrandefrihet är i ett demokratiskt samhälle.

Europadomstolens uttalande i fallet *Handyside* betyder inte att yttrandefriheten alltid omfattar yttranden som kränker, chockerar eller stör, men att yttrandefriheten som utgångspunkt också omfattar sådana yttranden. Som nämnt är yttrandefriheten inte obegränsad och den europeiska människorättskonventionen tillåter begränsningar.

Pressfrihet

Pressfriheten är en mycket viktig del av yttrandefriheten och väsentlig för att ett land skall vara en demokrati. Medierna skall kunna informera, granska och kritisera makthavare och andra. Grävande journalister ska kunna avslöja skandaler och lyfta fram samhällsrelaterade orättvisor.

I många länder är pressfriheten mycket begränsad eller i det närmaste obefintlig. Finland brukar placera sig högt i internationella rankinglistor om pressfrihet, tillsammans med andra nordiska länder.

Finland har en stark demokrati och förtjänar att nå högt upp på listan för pressfrihet. Trots detta finns det allvarliga och långvariga problem som måste lösas så att pressfriheten hålls stark också i framtiden. Riktade trakasserier mot journalister i avsikt att tysta dem är ett hot mot pressfriheten.

Riktade trakasserier handlar om att en eller flera personer pekar ut en annan person som måltavla, ofta via sociala medier. I trakasserierna kan till exempel ingå stora mängder e-post med fientligt innehåll, hotfulla inlägg på sociala medier och spridande av privat information på internet. Hot mot journalistens familjemedlemmar kan vara en del av trakasserierna. Journalisten som blivit måltavla kan också till exempel bli anmäld utan grund till barnavårdsmyndigheterna. Dyra och tidskrävande rättsliga trakasserier som siktar på att tysta ner journalister är också ett problem, såväl i Finland som i andra länder.

Trakasserier kan lätt leda till att journalister undviker att ta upp kontroversiella frågor eller undviker att uttrycka sig fritt, för att inte riskera att bli måltavla för nya trakasserier. Självzensur är ett allvarligt och oftast tyst hot mot yttrandefriheten.

Journalister och medier står inte utanför lagen. Enligt Yttrandefrihetslagen (Lagen om yttrandefrihet i masskommunikation) skall publikationer och program till exempel ha en ansvarig redaktör, och man har rätt till genmäle och rättelse om något i en publikation eller ett program varit kränkande eller fel.

Det är viktigt att staten inte tillåts styra medier och journalister. I en demokrati skall medierna vara oberoende och kunna kritisera staten och makthavarna.

I Finland försvarar Opinionsnämnden för massmedier yttrande- och publiceringsfriheten och övervakar att journalisterna följer Journalistreglerna som antagits av nämnden. Opinionsnämnden är en självregleringsorganisation, som bildats av mediautgivare och journalister. Liknande oberoende organisationer finns i många andra länder. Journalistreglerna är inte lag, men de är striktare än lagen. Om man anser att ett massmedium brutit mot god journalistisk sed kan vem som helst anmäla detta till Opinionsnämnden.

En viktig faktor för pressfrihet och yttrandefrihet är mediemångfald – att det finns många olika publikationer och medieprogram. I Finland ägs stora delar av medierna av ett fåtal företag och det är viktigt att inte låta mediemångfalden minska för mycket i framtiden.

Konstnärlig yttrandefrihet

Konstnärlig yttrandefrihet gäller till exempel film, litteratur, teater, skulptur, installationer, musik och sång. Den konstnärliga yttrandefriheten är viktig inte bara för konstnärer och andra aktörer inom kultursektorn, utan också för publiken som skall kunna få ta del av konst.

Konstnärer och konstnärligt uttryck begränsas hårt i många länder och konstnärer hotas och trakasseras. Den konstnärliga yttrandefriheten begränsas inte bara i diktaturer, utan också i demokratiska länder. Konst rör

sig ofta nära yttrandefrihetens gränser. Konst kan provocera och testar ofta samhällets gränser för vad som anses smakfullt, tillåtet eller lagligt. Konstnärlig yttrandefrihet kan begränsas på olika sätt, också indirekt, till exempel genom att statliga stöd enbart riktas till politiskt populära artister.

Internet och sociala medier är nuförtiden bland de viktigaste arenorna där konst visas, diskuteras och skapas. Det betyder att de stora internetföretagens villkor och regler oftast bestämmer vad som får eller inte får komma fram, vilket innebär att konstnärliga uttryck i praktiken ofta censureras av multinationella internetföretag. Många webbplattformar har till exempel strikta regler gällande nakenhet.

En debatt om gränserna för konstnärlig yttrandefrihet kan gälla till exempel en traditionell teateruppvisning som innehåller en scen som upprör delar av publiken. Det kan också till exempel vara frågan om en situation där en viss grupp av människor, kanske en minoritet, anser att ett konstverk i en utställning kränker dem. Det kan bli komplicerade gränsdragningsituationer där man måste väga den konstnärliga yttrandefriheten mot andra rättigheter.

Ett annat exempel är musik som är starkt kopplad till gängkultur och i vilken hot mot andra gäng och uppvigande till våld kan ingå. I vissa situationer kan det vara svårt att bedöma om det är frågan om brottslighet eller om det bara är frågan om en ung artist som beskriver sitt liv i en miljö där fattigdom, brottslighet och gängkonflikter är en del av vardagen.

Akademisk yttrandefrihet

Debatter är en väsentlig del av undervisningen i universitet och högskolor. Olika åsikter, nya idéer och kritik ingår i forskning och utveckling av ny kunskap. Såväl de som undervisar som de som studerar skall kunna göra sina röster hörda.

Hård kritik kan vara en del av konstruktiva akademiska debatter, men trakasserier är inte acceptabla. Trakasserier av akademiska forskare är ett allvarligt problem i Finland. Om en forskare till exempel tar upp en kontroversiell fråga eller i en offentlig diskussion uttrycker en åsikt som någon inte tycker om, kan forskaren lätt bli utsatt för riktade trakasserier. Trakasserier är ett hot mot forskarens yttrandefrihet och forskningens kvalitet och oberoende.

I vissa länder har "*no-platforming*"-initiativ vid universitet orsakat mycket debatt, till exempel i USA och Storbritannien. Det har gällt situationer där studenter till exempel krävt att en inbjudan till en talare i en debatt dras tillbaka därför att personen har uttryckt åsikter som studenterna inte kan acceptera, som att ifrågasätta transkvinnors rätt att bli behandlade som kvinnor.

Från studenternas synpunkt är det fråga om att försvara förtyckta grupperns rättigheter, inklusive deras rätt till yttrandefrihet i en miljö som inte skall upplevas som hotfull. Från andras synpunkt är det fråga om försök till censur och begränsning av den akademiska yttrandefriheten.

Hatretorik

Hatretorik eller "hatprat" har diskuterats mycket under de senaste åren i Finland. Kränkningar, diskriminering och andra trakasserier som siktar på att tysta individer eller grupper hotar yttrandefriheten.

Vissa typer av hatretorik är straffbara brott, men det gäller inte all hatretorik. Det beror också på vad som menas med hatretorik i en specifik situation. Olika människor kan ha mycket olika uppfattningar om vad som utgör hatretorik. Trots att det kan vara svårt att acceptera, kan hatfyllda uttalanden ibland vara helt lagliga. Begreppet hatretorik har inte heller en klar juridisk definition.

En rekommendation som antogs år 1997 av ministrar inom Europarådet används ofta som utgångspunkt. Enligt den utgörs hatretorik av alla uttrycksformer som sprider, hetsar till, främjar eller motiverar rasistiskt hat, främlingsfientlighet, antisemitism eller annat hat som bygger på intolerans. I detta ingår fientlig nationalism och etnocentrism, och diskriminering och fientlighet mot minoriteter, invandrare och personer med invandrarbakgrund.

Begreppet hatbrott har inte heller en klar definition, men enligt strafflagen ingår i skärpningsgrunderna för straff:

"att brottet begås utifrån ett motiv som baseras på ras, hudfärg, härstamning, nationellt eller etniskt ursprung, religion eller övertygelse, sexuell läggning eller funktionsnedsättning eller utifrån ett annat motiv som är jämförbart med dessa" (6 kap. 5 §)

Det kan vara frågan om vilket brott som helst, till exempel olaga hot, ärekränkning eller misshandel.

Det är viktigt att vara medveten om att lagstiftning och andra åtgärder mot hatretorik kan missbrukas. I många länder tystar repressiva regeringar ner kritiker genom lagar som påstås vara riktade mot hatretorik. Lagar om hatretorik och andra åtgärder mot hatretorik bör utformas med eftertanke, så att de inte oavsiktligt undergräver allas rätt till yttrandefrihet.

Det är särskilt viktigt att respektera människorättsliga principer, inklusive kravet i den europeiska människorättskonventionen att begränsningar av yttrandefriheten måste vara nödvändiga i ett demokratiskt samhälle.

När hatretorik diskuteras hör man ofta att det behövs nya lagar. Ibland kan det vara det som behövs, men det största problemet kan vara att existerande lagar inte tillämpas tillräckligt effektivt och konsekvent. Otillräckliga resurser för polis- och åklagarmyndigheter kan vara ett mycket stort problem som hindrar effektiv tillämpning av lagarna och uppföljning av anmälningar om möjliga brott.

Yttrandefrihet på internet: En ny värld med nya gränser

Nya möjligheter och nya utmaningar

Yttrandefriheten fick helt nya dimensioner i och med den snabba utvecklingen av internet och sociala medier, såväl på gott som på ont.

Internet har öppnat världen för otaliga människor. För många är nätet nuförtiden den viktigaste platsen där yttrandefriheten endera förverkligas eller begränsas. Internet har gjort det möjligt för förtryckta personer och marginaliserade grupper att göra sig hörda. Nätet har hjälpt många, till exempel unga Hbtqi-personer från länder eller miljöer där de inte kan bli accepterade och där information som de behöver är mycket begränsad eller obefintlig. Många personer med problem som de inte kan eller vill diskutera med sina närstående har kunnat få stöd från andra på internet och i sociala medier.

På internet kan man lära sig nästan vad som helst, vem man än är, nästan var som helst i världen. För någon som sällan kan lämna sitt hem, till exempel på grund av funktionsnedsättning, kan internet ge möjligheter till sociala kontakter och vänner i andra länder. Livsviktig information, till exempel om hur man skyddar sig själv och andra under en pandemi, kan snabbt nå många människor via internet och sociala medier.

I vissa länder censureras innehållet på internet hårt. Ibland stänger myndigheterna av medborgarnas tillgång till internet för långa perioder. Trots att länder som Ryssland och Kina har satsat hårt på att utveckla nationella nät, där kontakten med andra länder kan begränsas och information utifrån censureras, är internet globalt. Det går ofta att hitta vägar förbi begränsningarna, fast det kan innebära stora personliga risker i vissa länder.

Makthavare i många länder ser internet som ett hot, eftersom medborgarna där kan få tillgång till information som till exempel ifrågasätter regeringens version av något som har hänt. Ofta kommer den här informationen från andra länder. Med hjälp av internet kan man snabbt dela information inom landet, mobilisera protester och bygga upp folkrörelser. I ett land där det begås brott mot mänskliga rättigheter kan man samla och dela information, till exempel video, som kan användas som bevismaterial senare.

Internet och sociala medier har många dåliga sidor. Vem som helst kan nå en enorm publik. Hatretorik och lögn kan spridas blixtnsnabbt. Människor kan bli utsatta för extrema trakasserier genom att bli utpekade som måltavla för hatretorik. Desinformation kan underminera demokratiska processer. Spridning av terroristpropaganda och material som innehåller sexuella övergrepp mot barn är stora problem. Brottslighet och bedrägerier frodas på nätet.

Men de grundläggande orsakerna till problemen är inte internet eller sociala medier, trots att sättet som dessa fungerar på kan förstärka och förvärra problemen på ett extremt sätt. Det är hatretoriken, lögnerna och brottsligheten som är problemen - och de finns också utanför internet. Till exempel terrorism och material som innehåller sexuella övergrepp mot barn existerade långt innan internet fanns.

Problemen på internet väcker ofta starka känslor i debatterna. Man kan lätt känna att "något måste göras". Det är helt rätt, men när man planerar åtgärder som kan inskränka grundläggande demokratiska rättigheter som yttrandefriheten, är det viktigt att inte fatta förhastade beslut och att tänka igenom konsekvenserna.

Man inskränker mycket lätt yttrandefriheten för många på internet och i sociala medier när man försöker hindra spridning av till exempel hatretorik. Detta är en av de stora utmaningarna ur yttrandefrihetssynpunkt. Systemen för moderering av nätinnehåll är inte tillräckligt avancerade, och som en konsekvens av detta är verktygen trubbiga. Samtidigt har lagstiftningen inte heller hunnit med den snabba utvecklingen av internet och sociala medier.

Internetjättar och andra aktörer

Oron över hatretorik, terrorisminnehåll, material som innehåller sexuella övergrepp mot barn, felaktig information (missinformation) och desinformation har ökat trycket på beslutsfattare att ta itu med problemen på internet.

Förväntningarna har särskilt koncentrerat sig på att de stora webbtjänsterna som Facebook, Google, Twitter och Tiktok borde ta mera ansvar för att övervaka innehållet som deras användare lägger upp. Jätteplattformarnas förkrossande marknadsdominans, som bland annat begränsar konsumenternas valmöjligheter, har också diskuterats mycket.

De stora webbplattformarna har enormt många användare. För att få en idé om hur stor mängden av innehåll som användarna laddar upp är, kan man till exempel titta på Googles insynsrapport som publiceras på internet. Insynsrapporten visar bland annat hur många YouTube-videor som blivit borttagna av olika skäl under en viss period. (Google och YouTube ägs av samma moderbolag, Alphabet.)

Multinationella jätteföretag som är baserade i USA dominerar, men till exempel TikTok ägs av det kinesiska företaget ByteDance. Det är förståeligt att mycket uppmärksamhet riktas mot de välkända multinationella jätteföretagen och det är extremt viktigt att de tar itu med problemen, men det är inte bara hos jättebolagen det finns problem.

Lagar och andra åtgärder skall inte vara anpassade bara för jätteföretagen. Annars kan konsekvensen till exempel bli att olagligt innehåll, så som terroristpropaganda eller material som innehåller sexuella övergrepp mot barn, bara flyttar vidare till mindre webbplattformmar.

Regler som är anpassade för mycket stora webbplattformmar kanske inte är lämpliga eller effektiva för små webbplattformmar. Små webbföretag har också mycket mindre resurser än de dominerande jätteföretagen, och det kan vara mycket svårt eller omöjligt för dem att uppfylla samma krav som ställs på jätteföretagen. Det är viktigt att inte förstärka jätteföretagens dominans genom att ställa krav som endast de kan uppfylla.

Moderering av användarnas innehåll

De stora webbplattformarna som till exempel Facebook, Instagram (som också ägs av Facebooks moderbolag Meta), TikTok och Twitter har mycket makt över vad användarna tillåts säga och vilken information de får tillgång till.

Det är i mycket hög grad jätteplattformarna som nu bestämmer var yttrandefrihetens gränser går på internet och i sociala medier. Vissa kritiker säger att stora multinationella företag i praktiken bedriver privatiserad censur på internet och i sociala medier.

Webbplattformarnas användarvillkor och regler, som till exempel YouTubes riktlinjer, bestämmer vilken slags information man får dela och vad man får säga. Å ena sidan kan man anse att det är förståeligt att webbplattformarna har sina egna villkor, och att om man inte tycker om dem kan man byta till en annan webbplattform. Å andra sidan har stora multinationella företag nu enorm makt över yttrandefriheten på internet. De stora webbplattformarnas rekommendationssystem och algoritmer bestämmer också till stor del vilken information man ser på sin skärm.

Ett av de stora problemen är att webbplattformarnas villkor och riktlinjer ofta är oklara och att de inte tillämpas på ett effektivt och konsekvent sätt. Modereringsbeslut kan ofta framstå som helt slumpartade. Hotelser och hatfyllda inlägg som inte är tillåtna enligt webbplattformens regler blir ofta inte borttagna. Oskyldigt innehåll blir ofta borttaget i misstag.

Om en webbplattform tar bort innehåll som någon laddat upp eller stänger någons konto på grund av missbruk, kan det vara mycket svårt för personen att få reda på varför innehållet togs bort, att få det felaktigt borttagna innehållet återställt eller att få det stängda kontot öppnat på nytt. Reglerna och riktlinjerna för hur man kan överklaga felaktiga beslut är ofta oklara eller fungerar inte som de borde.

Automatiska modereringssystem och många felaktiga beslut

I den enorma mängden material som användarna laddar upp ingår också mycket material som är olagligt eller som bryter mot webbplattformarnas regler. För att kunna hantera den stora mängden material använder webbplattformarna automatiska system med algoritmer och maskininlärning som besluter huruvida något som en användare har laddat upp skall tas bort, eller till exempel ges mindre synlighet på webbplattformen.

Den allra största delen av modereringsbesluten fattas av automatiska system. Trots att metoderna delvis kan vara mycket effektiva – till exempel när det gäller att känna igen en viss typ av terroristinnehåll – så har de stora begränsningar och gör i praktiken många misstag.

De automatiska systemen tar ofta bort innehåll som borde vara tillåtet och missar innehåll som borde tas bort. Ett inlägg om rasism kan till exempel bli borttaget som rasistiskt material eller en journalists artikel om en väpnad konflikt kan bli tagen för terrorisminnehåll.

Människorna som arbetar som moderatorer har en mycket liten roll jämfört med de automatiska systemen. Moderatorerna har svåra jobb. Människorätsorganisationer och grävande journalister har tagit upp hur krävande och lågavlönade jobben kan vara, och att det kan sätta djupa spår på moderatorer som till exempel måste se på extremt våldsamma bilder för att bedöma om innehållet skall tas bort från webbplattformen.

Jätteplattformarna har varierande användarvillkor och regler och det är inte alltid klart hur – eller ens om – man kan överklaga modereringsbesluten. Som nämnt fungerar processerna för att överklaga felaktiga beslut ofta inte i praktiken och det kan vara mycket svårt eller omöjligt att få ett felaktigt modereringsbeslut korrigerat.

De automatiska systemen behövs utan tvekan för att hantera den konstant växande mängden innehåll och det är viktigt att utveckla systemen och göra dem mera effektiva. Samtidigt är det viktigt att webbplattformarna investerar mera i effektiv moderering genom att anställa fler människor med bättre arbetsvillkor, och utformar bättre processer för att överklaga felaktiga modereringsbeslut.

Metas tillsynsråd

År 2020 skapade Facebook, som då hade mer än 2 miljarder användare, ett oberoende tillsynsråd (*Oversight Board*) för att granska vissa modereringsbeslut.

Bland tillsynsrådets medlemmar ingår till exempel Danmarks före detta statsminister Helle Thorning-Schmidt, vinnaren av Nobels fredspris Tawakkol Karman från Jemen, och Alan Rusbridger, före detta chefredaktör för den stora brittiska tidningen The Guardian.

Tillsynsrådets uppgift är att granska viktiga principfall om moderering. Om någon har överklagat ett beslut av Facebook eller Instagram och inte är nöjd med beslutet, kan personen be tillsynsrådet granska beslutet. I dess uppdrag ingår uttryckligen att främja yttrandefrihet.

Grundandet av tillsynsrådet fick mycket uppmärksamhet, men dess roll är begränsad. Det är möjligt att tillsynsrådets beslut i fall som tas upp kan utveckla viktiga principer för Facebook och Instagram. Men tillsynsrådet kan bara hantera en bråkdel av den enorma mängd modereringsbeslut som Facebook och Instagram tar dagligen.

Material som innehåller sexuella övergrepp mot barn och terroristmaterial

Vissa typer av material som sprids på internet och i sociala medier är särskilt problematiska. Oro över spridningen av material som innehåller sexuella övergrepp mot barn och av terroristmaterial har lett till flera initiativ och åtgärder.

Många organisationer samarbetar internationellt för att motverka spridningen av material som innehåller sexuella övergrepp mot barn, till exempel organisationen INHOPE, som samarbetar med hotlines som man kan kontakta i mer än 40 länder för att anmäla material. När detta skrivs förbereder EU ett förslag om en ny lag om material på internet som innehåller sexuella övergrepp mot barn, som syftar till att ställa striktare krav på webbplattformarna.

En ny EU-förordning (lag) om terrorisminnehåll på internet, som antogs år 2021, kräver att webbplattformar tar bort sådant innehåll i alla EU:s medlemsstater inom en timme från det att de mottagit en så kallad avlägsnandeorder från en myndighet i ett EU-land.

Spridningen av terrorisminnehåll är ett allvarligt problem. Samhället behöver effektiva motåtgärder och den nya EU-lagen har ett viktigt syfte, men utformningen av lagen har väckt många frågor, också ur yttrandefrihetssynpunkt. Många organisationer och experter har pekat på flera olika problem och risker för

missbruk. Ett EU-land skulle till exempel kunna utnyttja den nya lagen till att tysta regimkritiker bosatta i andra EU-länder, genom att stämpla deras nätinnehåll som terrorisminnehåll och utfärda en order att avlägsna innehållet.

Enligt den nya EU-lagen om terrorisminnehåll skall material som sprids till allmänheten i utbildningssyfte, journalistiskt syfte, konstnärligt syfte eller forskningssyfte eller i syfte att förhindra eller bekämpa terrorism, inklusive material som innehåller kontroversiella åsikter, inte anses vara terrorisminnehåll. Avsikten är god, men komplicerade frågor om gränsdragning kan uppstå och det kan vara mycket svårt för automatiska modereringsmetoder att kunna skilja dessa kategorier från innehåll som borde tas bort.

Den nya lagen om terrorisminnehåll är ett exempel på de komplicerade situationer, med konsekvenser för yttrandefriheten och andra rättigheter, som kan uppstå när man försöker åtgärda allvarliga problem på internet.

Hat på internet, sociala medier och meddelandeappar

Webbplattformarnas regler och riktlinjer förbjuder hatretorik på olika sätt. Som nämnt är det mycket vanligt att modereringssystemen och modereringsbesluten inte fungerar som de borde och hatiska yttranden och hatfyllt material som borde ha tagits bort får bli kvar på webbplattformarna.

År 2016 kom man inom EU överens med Facebook, Microsoft, Twitter och YouTube om en uppförandekod för att motverka olaglig hatpropaganda. Senare har bland annat Instagram, Snapchat och TikTok också förbundit sig att följa uppförandekoden. Med olaglig hatpropaganda menas i uppförandekoden allt offentligt agerande som uppmanar till våld eller hat riktat mot en grupp av personer eller en medlem av en sådan grupp, utpekad med åberopande av ras, hudfärg, religion, härstamning eller nationellt eller etniskt ursprung.

Webbplattformarna rapporterar om hur de har hanterat olaglig hatpropaganda, med målet att granska majoriteten av anmält innehåll inom 24 timmar. Enligt EU-kommissionen har uppförandekoden resulterat i betydligt snabbare identifikation och borttagning av hatinnehåll, men uppförandekoden har också fått kritik av experter, bland annat för att inte ta tillräcklig hänsyn till yttrandefrihet.

Meddelandeappar, till exempel WhatsApp och Telegram, används mycket för att sprida hat. WhatsApp har förknippats med spridning av rykten som lett till lynchningar i Indien. Enligt medierna begränsade WhatsApp år 2018 indiska användares förmåga att förmedla meddelanden vidare till andra, för att försvåra snabb ryktesspridning. Telegram har utnyttjats av till exempel jihadistiska terrorister och våldsbejakande vit makt-extremister.

Facebook och rohingyafolket i Myanmar

Hatiskt nätinnehåll förekommer i många olika former över hela världen. Ett fruktansvärt exempel är hatkampanjerna och våldet mot det muslimska rohingyafolket i Myanmar (Burma) som ledde till att mer än 700 000 flydde till grannlandet Bangladesh. Facebook var en stor del av problemet.

På 2010-talet ökade tillgången till internet mycket snabbt på en relativt kort tid i Myanmar. En stor del av detta skedde via Facebooks Free Basics-tjänst. Facebook erbjuder Free Basics i samarbete med lokala teleoperatörer i många utvecklingsländer.

Facebook Free Basics är en begränsad version av uppkoppling till nätet, som ger användaren gratis tillgång till vissa webbsidor och appar. En fördel är att personer som annars inte skulle ha råd att ansluta sig till nätet kan göra det via Facebook Free Basics. Å andra sidan får de bara en mycket begränsad version av internet, på Facebooks villkor. Facebook och de tillgängliga apparna, som kan variera från land till land, samlar också in data om användarna.

Den snabbt ökande tillgången till internet i Myanmar, till stor del via Facebook Free Basics, i kombination med en låg nivå av medieläskunnighet bland befolkningen, bidrog starkt till hatkampanjerna och det utbredda våldet mot rohingyaminoriteten.

År 2018 medgav Facebook offentligt att företaget reagerat för långsamt i Myanmar och inte gjort tillräckligt för att motverka hatretorik och uppviglandet av våld mot rohingyafolket.

En oberoende rapport som Facebook beställde för att bedöma situationen bekräftade bland annat att Facebook hade använts av illasinnade aktörer för att sprida hatretorik och uppvigla till våld i Myanmar. Enligt medierapporter saknade Facebook vid den tiden personal som förstod lokala språk och sammanhang.

I mars 2022 avslöjade den internationella organisationen Global Witness att man testat om Facebook hade förbättrat sina metoder för att motverka hatretorik och uppviglande till våld i Myanmar. Organisationen genomförde testet genom att skicka in 8 annonser för publikation på Facebook.

Annonserna bestod av verkliga exempel på hatretorik riktad mot rohingyafolket. Exemplet hade samlats in som en del av en FN-rapport om situationen i Myanmar. I dessa ingick till exempel text som uppmanade till att döda medlemmar av rohingyafolket och avhumaniserande uttryck som jämförde medlemmar av rohingyafolket med djur.

Trots detta accepterade Facebook alla annonser. Detta tyder starkt på att förbättringarna i Facebooks kapacitet att hindra att användare utnyttjar Facebook för att sprida hatretorik och uppvigla till våld i Myanmar var fortfarande mycket otillräckliga.

Missinformation, desinformation och konspirationsteorier

Felaktig information som sprids via internet och sociala medier är ett stort problem eftersom information kan spridas blixtnabbt till enormt många personer.

Det kan handla om missinformation, felaktig information som någon delar oavsiktligt, eller desinformation, som är avsiktligt spridd felaktig information. Ibland är det inte klart om något är missinformation eller desinformation. Båda kan orsaka mycket skada.

Korrekt information kan ofta ingå i desinformation och kan då bidra till att desinformationen uppfattas som mera trovärdig. Ibland talar man om "fejknheter" (*fake news*), men desinformation omfattar mycket annat än nyheter. "Deep fake"-videor som är manipulerade falska videor som ser mycket riktiga ut, kan ingå. Det är också vanligt att till exempel bilder och video används i vilseledande sammanhang.

Desinformation kan vara en del av krig, som i samband med Rysslands anfallskrig mot Ukraina. Desinformation kan sikta på att påverka valresultatet i en stat eller på att skada en stat ekonomiskt i ett läge då det inte pågår militär konflikt. Desinformation kan också spridas av terroristgrupper eller kriminella organisationer i olika syften.

Desinformation kan vara en del av hybridkrigföring, försök att skada en stat genom olika metoder som inte alltid är militära. Det kan till exempel vara frågan om ekonomiska påtryckningar, cyberanfall och påverkningskampanjer där desinformation ingår.

Coronapandemin har lett till en enorm mängd av såväl missinformation som desinformation på nätet, bland annat konspirationsteorier som hävdar att pandemin inte existerar. År 2020 spreds rykten om att mobiltelefontrafiken 5G orsakar coronavirus, vilket ledde till protester och hot mot företag. Till exempel i Storbritannien försökte man förstöra mobilmaster. EU har konstaterat att coronapandemin gjorde EU och dess medlemsländer sårbarare för hybridhot.

Om man vill begränsa spridningen av felaktig information eller tillgången till den kan svåra gränsdragningsfrågor komma upp gällande yttrandefrihet. Rätten till yttrandefrihet och rätten att ta del av information som ingår i den gäller inte bara åsikter som majoriteten håller med om.

En av de viktigaste sakerna man kan göra för att minska spridningen av missinformation och desinformation är att stanna upp, tänka och granska fakta innan man delar information på internet och i sociala medier.

Medieläskunnighet är ett av de viktigaste verktygen mot såväl missinformation som desinformation. Många bra organisationer producerar material om och tips på hur man kan bedöma trovärdigheten i information,

till exempel hur man kan kolla om en bild kanske använts tidigare i ett annat sammanhang eller hur man hittar tecken på att det inte finns en verklig person bakom en profil.

Adtech: Affärsmodellen som driver hur internet och sociala medier fungerar

Ett av de stora problemen på internet är jätteplattformarnas marknadsdominans och deras affärsmodell. Reklamintäkter och samlande av användarnas data är drivkraften i affärsmodellen.

Appar och företag samlar data om oss när vi surfar på nätet och använder sociala medier. De bygger upp mycket detaljerade bilder av användarna och av deras preferenser som sedan utnyttjas till att rikta reklam.

Webbtjänster som till exempel Facebook och Google, som man inte behöver betala för, är egentligen inte gratis. De samlar detaljerad information om användarna. Den insamlade datan om användarna är mycket värdefull för företagen.

När en person använder en app eller besöker en webbsida har personen vanligtvis mycket begränsad eller obefintlig insyn i vilken typ av data som samlas in, vem datan delas med och hur den kan komma att användas i framtiden. Dataskyddsklausuler och användarvillkor ger inte tillräckligt med information.

När man öppnar en webbsida pågår ofta en automatisk, blixtsnabb, auktion i bakgrunden som man är helt omedveten om. I auktionen köper företag plats för sin reklam på webbsidan så att just du ser den. För att rikta reklamen utnyttjas data som företagen samlat om dig.

Datamäklare samlar och säljer data bakom kulisserna på internet och i sociala medier. Datamäklarföretagen kan bygga upp mycket detaljerade profiler, helhetsbilder av en person med information om till exempel personens hälsotillstånd, ekonomi, sexuella intressen och politiska åsikter.

Det är inte bara reklam för varor och tjänster som riktas på detta sätt. Med hjälp av detaljerad information om användarna kan till exempel valannonser riktas mycket exakt.

Cambridge Analytica-skandalen år 2018 fick många att inse hur deras data kan användas. Medier avslöjade att det brittiska företaget Cambridge Analytica hade kommit åt och utnyttjat miljontals Facebook-användares data utan deras tillstånd i syfte att rikta valreklam och påverka valresultat. Cambridge Analyticas information användes till exempel i valet 2016 i USA då Donald Trump blev vald till president.

EU:s nya lagar: Lagen om digitala tjänster och lagen om digitala marknader

I december 2020 lade EU-kommissionen fram förslag på två stora nya lagar: rättsakten (lagen) om digitala tjänster och rättsakten (lagen) om digitala marknader. Förhandlingarna om detaljerna i lagförslagen skall avslutas under 2022.

Det storskaliga och ambitiösa två-delade lagpaketet siktar på att skapa rättvisare regler för användarna, att göra internet säkrare för alla och att begränsa de negativa konsekvenserna av jätteplattformarnas marknadsdominans. De nya lagarna är inte perfekta, men de är ett mycket stort steg framåt i regleringen av internet och sociala medier.

Lagen om digitala tjänster innehåller nya regler om bland annat olagligt innehåll, ökad insyn i webbplattformarnas moderering av innehåll, mekanismer för att anmäla olagligt innehåll, skyldighet att informera och tydligt motivera varför användares innehåll tagits bort, och skyldighet att ha effektiva interna system för att klaga om en användare inte är nöjd med ett beslut att ta bort innehåll eller stänga användarens konto.

I lagen om digitala tjänster ingår särskilda regler för webbplattformar och sökmotorer som definieras som "mycket stora onlineplattformar" och "mycket stora sökmotorer". I dessa ingår bland annat särskilda rapporteringsskyldigheter och regler om hantering av så kallade systemrisker, till exempel risker som har att göra med olagligt innehåll eller negativa effekter på valprocesser.

Enligt lagen om digitala marknader kommer vissa mycket stora företag att falla under definitionen "grindvakt". Den nya lagen ger EU-kommissionen omfattande befogenheter att ingripa i grindvaktens verksamhet. En stor skillnad jämfört med den tidigare situationen är att EU inte behöver vänta och bötfälla företag i efterhand för skadlig affärspraxis, utan kan ingripa direkt. Mycket höga böter kan komma ifråga för grindvakter som bryter mot reglerna – i fall av upprepade överträdelser kan böterna till och med uppgå till 20 procent av den globala omsättningen.

EU är en föregångare med de nya lagarna. Det kan ta tid för effekterna av vissa delar av lagarna att märkas, men många av de nya reglerna kommer att innebära förbättringar redan på relativt kort sikt. Lagarna kan väntas ha effekter i många länder, eftersom de reglerar globala internetjättars verksamhet och eftersom de är en modell för lagar i andra länder.

Internetjättarnas ansvar

Lagstiftning och andra statliga åtgärder är väsentliga för att stärka och försvara yttrandefriheten på internet och i sociala medier, men de är inte tillräckliga.

De stora multinationella internetföretagen har en dominans som har långtgående konsekvenser för yttrandefrihet i hela världen. I nuläget är det som nämnt till en mycket stor del internetjättarnas användarvillkor, riktlinjer och modereringssystem som definierar var yttrandefrihetens gränser går.

Nya lagar, som till exempel EU:s nya lagar om digitala tjänster och digitala marknader, är ett viktigt sätt att minska problem, skydda användarnas yttrandefrihet och göra systemet mera rättvist och demokratiskt. Men jätteföretagen kan och borde själva göra mera, även om det inte skulle krävas enligt lag.

Det är utan tvekan en stor utmaning för webbplattformarna att hantera den enorma mängden av innehåll som användarna laddar upp, och i vilken också brottslig och farlig information ingår. Man måste hitta helt nya lösningar, ibland i situationer som utvecklas mycket snabbt medan man försöker lösa dem, till exempel under ett pågående terroristanfall. En del av utmaningen är att utveckla effektiva lösningar som inte har negativa effekter på yttrandefriheten.

Men företagen har enorma resurser och de borde rikta en mycket större del av resurserna till att tackla problemen och till att främja yttrandefrihet och andra mänskliga rättigheter.

Slutord

Det är viktigt att inte ta rätten till yttrandefrihet för given, också i ett land med en stark demokrati som Finland.

För att ett land skall ha en stark demokrati behövs en stark yttrandefrihet, som förverkligas på ett jämlikt sätt.

Alla har rätt till yttrandefrihet, inklusive rätt att bidra till debatterna om yttrandefrihetens gränser i dagens samhälle.

Källor och mera information

Människorättscentret

<https://www.manniskorattsentret.fi/>

Finland och FN:s människorättskonventioner

<https://um.fi/fn-s-gallande-manniskorattskonventioner>

Suomi on yksi viimeisistä Euroopan maista, joissa jumalanpilkkua on rangaistavaa – Kirkon sisällä oltaisiin valmiita uudistamaan lakia (2021)

<https://yle.fi/uutiset/3-11989586>

Finland och Europadomstolen

<https://finlandabroad.fi/web/coe/europadomstolen>

Europakonventionen

https://www.echr.coe.int/documents/convention_swe.pdf

Reporters Without Borders (RSF)

<https://rsf.org/en/country/finland>

PEN Finlands Verktygsback mot hatretorik

<https://www.suomenpen.fi/se/vihapuhetyokalupakki/>

Content Moderation is Broken. Let Us Count the Ways (2019)

<https://www.eff.org/deeplinks/2019/04/content-moderation-broken-let-us-count-ways>

Googles insynsrapport (inklusive YouTube)

<https://transparencyreport.google.com/?hl=sv>

5G coronavirus conspiracy theory is dangerous fake nonsense, UK says (2020)

<https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-britain-5g-idUSKBN21M0MS>

EU:s Digital Services Act och Digital Markets Act

<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package>

WhatsApp curbs message forwarding in bid to deter India lynch mobs (2018)

<https://www.reuters.com/article/us-whatsapp-india-fakenews-idUSKBN1KA07V>

Facebook approves adverts containing hate speech inciting violence and genocide against the Rohingya (2022)

<https://www.globalwitness.org/en/campaigns/digital-threats/rohingya-facebook-hate-speech/>

New study: The advertising industry is systematically breaking the law (2020)

<https://www.forbrukerradet.no/side/new-study-the-advertising-industry-is-systematically-breaking-the-law/>

Faktabaari faktagranskartjänst

<https://faktabaari.fi/svenska/>

Postadress:
Box 84
00131 Helsingfors, Finland

info@suomenpen.fi

www.suomenpen.fi